Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 48
Sayfa/Page: 409-432
ISSN: 1302-6879

Arkeolojik Bulguları Işığında Kyme Güney Nekropolü İskeletleri*
Kyme South Necropolis Skeletons Based On Archeological

• **Simge DİNÇARSLAN***

*Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara/Türkiye
Research Assistant Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of Archaeology, Ankara / Turkey,
dincarslansimge@gmail.com
ORCID:0000-0003-3388-8352

Makale Bilgisi | Article Information
Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
13/05/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
02/06/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
30/06/2020

Atıf: Dinçarslan, S. (2020). Arkeolojik Bulguları Işığında Kyme Güney Nekropolü İskeletleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 48, 409-432

Citation: Dinçarslan, S. (2020). Kyme South Necropolis Skeletons Based On Archeological Findings. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute,* 48, 409-432

Öz

Bu çalışmada arkeolojik bulgular, iskelet verileri ve tarihsel kaynaklar kullanılarak Kuzey Batı Anadolu'da M.Ö 7-1. yüzyıllar arasına tarihlenen Kyme antik kenti güney nekropolüne gömülü nüfusun ölüm örüntüsü, sosyoekonomik yapısı ve yaşam biçimi arasındaki ilişki yansıtılmaya çalışılmıştır. Nekropolden açığa çıkarılan 745 iskeletin yaş ve cinsiyet tahminlerinin yanı sıra ölüm yaşı ortalaması ve cinsiyet dağılımı, yaşam beklentisi ve hayatta kalan bireylerin sayısı gibi paleodemografik parametreleri de incelenmiştir. Makroskobik olarak gerçekleştirilen paleopatolojik incelemede toplumda hastalıklar ve travmalardan kaynaklanan izlerin oldukça az olduğu görülmüştür. Mezar tipleri ve mezar buluntuları açısından ele alındığında mimari ve tipolojik olarak bölgesel ve dönemsel olarak farklılık görülmemekle birlikte gömü ile ilgili toplumun kendine özgü olduğu düşünülen uygulamalarının olabileceği görülmüştür. Dönemin yaşam biçiminin kente yansımasından ve kente dair antik kaynaklardan yola çıkılarak toplumun sosyoekonomik durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kyme halkının paleodemografik göstergeleri periyodik ve bölgesel özelliklerle uyumludur. Ancak Kyme bu özellikler ölüm yaşı ortalaması açısından kadın erkek eşitsizliğinin en belirgin olduğu toplumdur.

Anahtar Kelimeler: Biyoarkeoloji, iskelet, paleodemografi, mezar buluntuları, Kyme

* Bu makale yazarın *İzmir Demir Çelik Limanı ve Batılimanı İskeletlerinin Paleoantropolojik Analizi* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Abstract

In this study, the relationship between the death pattern, socioeconomic structure and lifestyle of the population buried in the southern necropolis of the ancient city of Kyme, which was dated between 7-1 centuries BC in North West Anatolia, by using archaeological findings, skeletal data and historical sources has been tried to reflect. In addition to the age and sex estimates of the 745 skeletons released from the necropolis, paleodemographic parameters such as mean age and sex distribution, life expectancy, and a number of survivors were also has examined. In the macroscopically paleopathological examination, it was observed that the scars caused by diseases and traumas in the society are very low. When it is considered in terms of grave types and grave finds, it has been observed that the society related to burials may have practices that are thought to be unique, although there are no regional and periodical differences in terms of architecture and typology. Based on the reflection of the lifestyle of the period to the city and the ancient sources about the city, the socioeconomic status of the society was tried to be revealed. Paleodemographic indicators of Kyme people are compatible with periodic and regional features. However, Kyme is the society where gender equality is most evident in terms of the average age at death.

Keywords: Bioarchaeology, skeleton, paleodemography, grave finds, Kyme

Giriş

İnsan iskelet kalıntıları, eski toplumların biyolojisinin en doğrudan kanıtıdır. Araştırılmaları ve analizleri, sağlık, refah seviyesi, beslenme alışkanlıkları, yaşam tarzı (aktivite), şiddet ve travma, atasal köken ve nüfus yapısı gibi konularda bilgi sağlarlar. Bu tip bulgular geçmişteki uyumsal geçişlerin nedenleri ve sonuçları (örneğin çiftçilik, sedanter yaşam vs.), istilanın ve sömürgeciliğin biyolojik etkisi, çatışma ve savaş, gıda ve diğer kaynaklara farklı erişim olanağı gibi çeşitli konuları (cinsiyet veya statüye göre) daha iyi çözümleyebilecek veriler sağlayabilir (Larsen, 2002).

İskeletlerin bu verileri doğrudan sağlayabilecek kadar iyi korunmuş oldukları varsayıldığında bile, ancak ölü gömme adetleri ve osteolojik verilerin birlikte değerlendirilmesi ile eski toplumlarda toplumsal statü ve gündelik yaşam koşullarının etkileşimi hakkında oldukça önemli bilgiler sunabilirler. Ne yazık ki çoğu zaman farklı çalışma alanları arasındaki iletişimsizlikten kaynaklanan nedenlerle bu tür karşılaştırmalar yapılamamaktadır (Robb vd., 2001).

Biyoarkeolojinin temel araştırma konuları popülasyon içi ve popülasyonlar arası biyolojik ilişkiler, sağlık ve hastalık, demografi, diyet, büyüme ve gelişme, günlük yaşam aktiviteleri, göç ve ölüme dair ritüeller ile ölülerin antemortem ve postmortem değişimleridir

(Lovell, 2016). Bu bağlamda Anadolu'da Kyme toplumu ile çağdaş veya yakın dönem iskelet serileri üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışmalar yayınlandıkları tarihlere göre: Klazomenai/Yıldıztepe (Güleç, 1985); Değirmentepe (Özbek, 1985); Troy 9 (Angel, 1986); Klazomenai/Akpınar (Gözlük, 1998); Börükçü (Güleç, Sağır, Özer, Satar, 2004); Lagina (Güleç, 2006); Kendirci (Satar, Özer, Sağır, Güleç, 2009); Tasmasor (Erdal, 2011); Camihöyük (Başoğlu, 2012) ve Gümüşlük (Milas) (Özer, Sağır, Satar, Güleç, 2012) olarak sıralanmaktadır. Diğer taraftan, bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunda analize konu olan iskeletlerin sayısı Kyme güney nekropolünden ele geçen iskeletlerin sayısı göz önüne alındığında oldukça sınırlı kalmaktadır. Ancak, her ne kadar bu çalışmaların çoğunda iskelet sayısı sadece birkaç onla ifade edilecek kadar az da olsa biyoarkeolojinin bahsi geçen temel sorularına cevap arayışında ipuçlarına ulaşmamızı sağlayacağı ve Kyme toplumunun analizi ile tarihsel çerçevenin genişletilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Materyal ve Metot

Arkeolojik Arka Plan

Kyme antik kentinin kuruluşu M.Ö 1140-1050 yılları arasında gerçekleşen Aiolis göçüne bağlanmakla birlikte Strabon'un anlattığı ve başka yazarlarca da doğrulanan "daha sonra Lesbos ve başka kentler kurdular" ifadesine dayanarak Kyme'nin ikinci binin sonunda da var olduğu ve bahsi geçen bu kuruluşun ikincil bir kuruluş olduğu da varsayımlar arasındadır. Daha geç döneme ait başka bir kaynakta ise Kyme'nin Troia savaşı sonrasında kurulduğu da söylenmektedir (Lagona, 1993). Ancak kentin M.Ö 11. yy ile M.S. 15. yy tarihleri arasında iskân edildiği de bilinmektedir (La Marca, 2009). İzmir Aliağa'da İzmir Demir Çelik Limanı (İDÇ) ve Batılimanı (BTL) işletmelerine ait alanlarda yapılan kurtarma kazıları sonucu, bu alanların Kyme antik kentinin güney nekropolüne ait olduğu anlaşılmıştır (Resim 1). Nekropolün kazılan kısımları M.Ö 7-1. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Dolayısıyla Kyme'nin Arkaik, Klasik ve Helenistik dönemlerine ait mezarlar olup farklı zamanlarda ve farklı ekipler tarafından ve aslında ait oldukları işletmelerin sınırlarının farklı olması nedeni ile iki ayrı kazı olarak yürütülen kazılar sonucunda elde edilen kalıntılar 745 bireye aittir. Doğal koşullar ve tafonomik sürecin etkisi ile iskeletlerin bir kısmı oldukça kötü durumdadır.

Resim 1. Kyme Antik Kenti'nin havadan görünümü ve kentteki mezarlık alanları (La Marca, 2012)

Yaş ve Cinsiyetin Belirlenmesi

İnsan iskelet kalıntıları üzerinde yapılan çalışmalarda bebek ve çocukların yaş tahmininde kullanılan yöntem ve teknikler erişkinlerden farklıdır. Büyüme gelişme evresinde gerçekleşen değişimler sonucu ortaya çıkan ve iskelet üzerine yapılan çalışmalarda yaşın belirlenmesine olanak tanıyan bu özellikler uzun kemiklerin uzunluğu, kemik gelişimi, dişlerin kalsifikasyonu ve ergenlik döneminde epifizlerin kaynaşması olarak sıralanabilir.

Büyüme gelişme evresi tamamlandığında yaş tahmininde kullanılan göstergeler de değişiklik göstermektedir. Bu evreden itibaren yaşlandırmada kullanılan özellikler daha çok kemikte ve dişlerde meydana gelen yıkım süreciyle ilişkilidir. Bu çalışmada kemik ve dişlerin (aşınma) yıkım süreciyle birlikte ortaya çıkan değişimlerden yaş tahmini için önerilen yöntemlerden auricular yüzey (Lovejoy, Meindl, Pryzbeck, Mensforth, 1985), pubis yüzeyi (symphisis pubis) (Brooks ve Suchey, 1990), kaburgaların sternal ucu (Işcan ve Steyn, 2013), diş aşınması (Brothwell, 1981; Lovejoy vd., 1985) kullanılmıştır. Ayrıca erişkin bireylerde yaş tahmini sağlayan kafatası süturlarının kapanma derecesi (Meindl ve Lovejoy, 1985) ve claviculanın sternal ucundaki epifizyal kaynaşma gibi diğer kriterlerden de yararlanılmıştır (Buikstra ve Ubelaker, 1994; Ferembach, Schwindezky, Stoukal, 1980; Olivier, 1969; White ve Folkens, 2005).

Yukarıda belirtilen kriterlere dayalı olarak tahmin edilen yaşlara göre toplumu oluşturan bireyler bebek (X<2.5), çocuk (2.5<X<18), genç erişkin (18<X<30), orta erişkin (30<X<45) ve yaşlı (45<X) olmak üzere beş yaş grubuna ayrılmıştır. Ayrıca kriterlerin yetersizliği nedeniyle yaş tahmini yapılamayan bazı bireylerin de yalnızca yaş grubu belirlenebilmiştir.

İnsan iskelet kalıntıları üzerinde yapılan çalışmalarda genellikle cinsiyet özelliklerinin gözlemlenebildiği 15-20 yaş aralığından itibaren cinsiyet tahmini yapılmaktadır. Kyme iskeletlerinde 18 yaş üzeri bireylerin cinsiyet tahmininde uzun kemikler ve iskeletin genel görünümü de dahil olmak üzere makroskobik olarak gözlemlenebilen tüm ölçütler: kafatasının genel görünümü, glabella, protuberantia occipitalis externa, margo supraorbitalis, processus mastoideus, protuberentia mentalis, tuber frontale, corpus mandibulae, tuberositas masseterica, pelvisin genel görünümü, foramen obturatum, ventral arc, subpubic concavity, dorsal pitting, sulcus preauricularis, sulcus postauricularis, ve linea aspera gibi ikincil cinsiyet karakterlerini yansıtan morfolojik özelliklerdir (Acsádi ve Nemeskéri, 1970; Buikstra ve Ubelaker, 1994; Ferembach vd., 1980).

Yaşam Tabloları

Bir popülasyonun nüfus yapısının analizinde en yaygın kullanılan yöntemlerin başında yaşam tablolarının oluşturulması gelmektedir. Yaşam tabloları nüfus sayımı esasına dayalı olarak hazırlanabildikleri gibi ölüm oranlarına göre de hazırlanabilmektedir. Biyoarkeolojik çalışmalarda bir yaşam tablosu beşerli veya daha geniş yaş aralıklarına göre yaşa özgü ölüm oranlarına dayalı olarak oluşturulur. Bu tür bir yaşam tablosu, özünde, farklı yaşlardaki bir nüfusun ölüm oranlarını tek bir istatistiksel modelde birleştirmenin bir biçimidir. Yaşam tabloları yaşa özgü ölüm oranları, yaşam beklentisi, hayatta kalma olasılığı ve doğum oranları gibi demografik değişkenlerin ölçümünde kullanılır. Biyoarkeolojik analizlerde bu değişkenlerden ve arkeolojik bulgu ve belgelerden hareketle eski insan toplumlarının yaşam koşulları, sağlık yapısı, sosyokültürel ve sosyoekonomik yapısına ilişkin ipuçlarına ulaşılabilmektedir. Kyme toplumunun yaşamsal parametrelerini elde etmek üzere hazırlanan yaşam tabloları Acsàdi ve Nemeskeri (1970) ve Ubelaker (1989)'da belirtilen formüllerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Paleopatolojik Analiz

İskeletlerinin gerek gömülü oldukları alanın iklimsel koşulları ve jeolojik yapısı gerek diğer tafonomik etkiler nedeniyle kötü durumda olmaları patoloji çalışmalarını da zorlaştırmıştır. Makroskobik olarak tüm bireylerin kafatası ve vücut kemikleri korunma durumlarına bakılmaksızın patolojik açıdan incelenmiştir. Her ne kadar kemiklerin korunma durumunun iyi olmamasından dolayı patolojilerin gözlenmesi zorlaşmış olsa da, gözlemlenebilmiş tüm olgular değerlendirmeye alınmıştır.

Sonuç olarak iskeletler üzerinde yaş, cinsiyet ve yaşamsal parametreler ile ilgili tahmin ve hesaplamalar yapılmıştır. Ayrıca toplum yapısı, antik kaynaklar ve literatür taraması yoluyla kent yapısı ve toplum yaşamına etkisi; mezar tipleri ve buluntuları açısından da değerlendirilmiştir.

Bulgular

Kyme İskelet Popülasyonunda Ölüm Yaşı ve Cinsiyet Dağılımı

Yaklaşık 800 mezar kaydından tanımlanan 745 bireyin yaklaşık %13'ü on sekiz yaş altı, %87'si ise on sekiz yaş üstü bireylerden oluşmaktadır. 647 erişkin bireyin %34.4 erkek, %37.7 kadın ve %27,8'inin cinsiyeti tespit edilememiştir. Cinsiyeti belirlenen 467 bireyin kendi içindeki dağılımı ise yaklaşık %48 erkek ve %52 kadındır. Popülasyondaki kadın-erkek oranı 109:100'dür. Yani toplulukta her yüz dokuz kadına karşılık yüz erkek bulunmaktadır.

Tablo 1: Kyme Toplumunda Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Yaş Grupları	Erkek		Kadın		Cinsiyet?		Çocuk		Genel	
	N	%	N	%	n	%	n	%	n	%
Fetüs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bebek (0-2.49)	-	-	-	-	-	-	14	14,2	14	1,9
Çocuk (2.5-17.9)	-	-	-	-	-	-	84	85,7	84	11,3
Genç Erişkin (18-29.9)	51	22,9	107	43,9	27	15,0	-	-	185	24,8
Orta Erişkin (30-44.9)	108	48,4	92	37,7	40	22,2	-	-	240	32,2
Yaşlı (45+)	45	20,2	32	13,1	9	5,0	-	-	86	11,5
Erişkin Belirsiz (18+)	19	8,6	13	5,3	104	57,8	-	-	136	18,3
Toplam	223	100	244	100	180	100	98	100	745	100

Popülasyonda 568 bireyin yaşı ve 41 bireyin yaş grubu tahmin edilebilmiştir. 14 bebek ve 84 çocuk olmak üzere 98 bebek ve çocuk tespit edilmiştir. Bebek ve çocukların kendi içindeki oranları yaklaşık

%14 bebek, %86 çocuk iken, toplumun tümüne bakıldığında bebekler yaklaşık %2 çocuklar ise %11 oranında temsil edilmektedir. Erişkin bireylerin yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda genç erişkinlerin 51 erkek, 107 kadın ve 27 cinsiyeti belirsiz olmak üzere toplam 185 bireyden oluştuğu görülmektedir. Toplumun yaklaşık %25'ini oluşturan genç erişkinlerde kadın bireylerin sayısının yüksek oluşu dikkat çekmektedir. 108 erkek, 92 kadın ve 40 cinsiyeti belirsiz bireyin bulunduğu orta erişkin yaş grubu toplam 240 bireyden oluşmaktadır ve toplum içerisindeki en yüksek birey sayısının bulunduğu gruptur. Ayrıca orta erişkinlerde bulunan 108 erkek de yaşı ve cinsiyeti bilinen gruplar içindeki en büyük grubu oluşturmaktadır. Orta erişkin yaş grubu toplumun yaklaşık %32'sini temsil etmektedir. Yaşlı grup 45 erkek, 32 kadın ve 9 cinsiyeti belirsiz bireyden oluşmaktadır. Cinsiyet tahmini yapılmış 32 bireyin de içerisinde bulunduğu 136 yaşı belirsiz bireyin toplum içerisindeki oranı yaklaşık %18'dir (Tablo 1). Popülasyonun genel ölüm yaşı ortalaması yaklaşık 31 yıldır. Bu oran on sekiz yaş altında yaklaşık 10 yıldır. On sekiz yaş üstünde ise yaklaşık 35 yaş olan ölüm yaşı ortalaması bakımından kadınlar (32,45 yaş) ve erkekler (36,96 yaş) arasında oldukça önemli bir fark mevcuttur.

Yaşam Beklentisi

Kyme iskelet popülasyonunun yaşa özgü ölüm oranları, hayatta kalma olasılığı ve yaşam beklentisi gibi göstergelerini ortaya koyabilmek için beşerli yaş aralıklarıyla oluşturulan yaşam tablosuna göre toplum genelinde doğumda yaşam beklentisi 30,5 yıldır. Prehistorik ve historik toplumlarda yaşamın ilk beş yılında ölümlerin yüksek olması beklenen bir durumdur. Bu nedenle, özelikle tarihsel toplumlarda yaşamın ikinci beş yılına ulaşabilmek yaşam tarihinde bir dönüm noktası sayılır. Kyme'de beş yaş altında gerçekleşen ölümler on sekiz yaş altı bireylerin sadece %26,5'ini tüm toplumunsa, ancak % 3,5'ini oluşturmaktadır. Bu oran arkeolojik yerleşimler için beklenen oranların çok altındadır. Yaşamın ilk birkaç yılındaki yüksek ölüm oranları nedeniyle genelde beş yaşındaki yaşam beklentisi doğumda yaşam beklentisinden yüksek olması beklenir. Ancak, Kyme toplumunda beş yaşındaki yaşam beklentisi yaklaşık 27 yıldır. Dolayısıyla beş yaş altı bireylerin iskelet popülasyonunda temsil edilmediğini söylemek mümkündür. Diğer taraftan on beş ve yirmi yaşında yaşam beklentisi sırasıyla yaklaşık 18 ve 15 yıldır. Bu değerler aslında erişkin bireylerin ortalama ömür uzunluğunun da kısa olduğunu göstermekle birlikte Kyme toplumunda yaşam umudunun en yüksek olduğu yaşın yirmili yaşların başı olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Kyme Toplumu Genel Yaşam Tablosu*

X	$D_{(x)}$	$d_{(x)}$	$l_{(x)}$	$q_{(x)}$	$e_{(x)}$
0-4	26	4,58	100,00	0,0458	30,50
5-9	17	2,99	95,42	0,0314	26,85
10-14	17	2,99	92,43	0,0324	22,63
15-19	53	9,33	89,44	0,1043	18,31
20-24	84	14,79	80,11	0,1846	15,15
25-29	70	12,32	65,32	0,1887	13,01
30-34	71	12,50	52,99	0,2359	10,46
35-39	82	14,44	40,49	0,3565	7,91
40-44	68	11,97	26,06	0,4595	5,91
45-49	66	11,62	14,08	0,8250	3,81
50-54	9	1,58	2,46	0,6429	5,00
55-59	3	0,53	0,88	0,6000	4,50
60-64	2	0,35	0,35	1,0000	2,50
Toplam	**568**	**100**	**100**		

*Yaş aralığında: ölen birey sayısı $D_{(x)}$, ölüm oranı $d_{(x)}$, ölüm olasılığı $q_{(x);}$ Yaş başlangıcında: hayatta kalanların sayısı $l_{(x)}$, yaşam beklentisi $e_{(x)}$.

Hayatta Kalan Bireylerin Sayısı

Hayatta kalan bireylerin sayısı veya başka bir deyişle yaşam tablosunun hayatta kalma sütunu; doğumdan itibaren diğer yaşlara geçerken, her ne kadar bu yaş aralıkları için veriler aslında farklı doğum gruplarından geliyor olsa da, hipotetik veya sentetik bir doğum topluluğunun açıklaması olarak yorumlanır. Yani, daha açık bir ifade ile hayatta kalma sütunu son yaş aralığındaki ölümlülüğe bağlı olarak topluluğun geriye kalan yaşam olasılığıdır. Arkeolojik toplumların nüfus yapısının analizinde yaşam döngüsündeki önemli yaşlar olması nedeniyle, genellikle beş ($I_{(5)}$), on beş ($I_{(15)}$) ve kırk beş ($I_{(45)}$) veya elli yaşındaki ($I_{(50)}$) hayatta kalma olasılığının kullanılması tercih edilir. Diğer taraftan, çalışılan toplumun diğer eski insan toplumlarıyla karşılaştırılmasında bu yaşlardaki hayatta kalama olasılıkları dışında tüm hayatta kalma sütununun kullanılması da yaygın olarak başvurulan yaklaşımlardan biridir. Kyme toplumunda beş yaşında hayatta kalma olasılığı %95.42; on beş yaşında %89.44; kırk beş yaşında %14,08 ve elli yaşında %2.46'dır. Hayatta kalma sütunu toplumda on beş yaşına kadar ölüm oranlarının oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Ancak, şunu da biliyoruz ki arkeolojik toplumların nüfus yapısına dair yapılan birçok çalışmada on beş yaş altı ölüm oranları yaklaşık olarak %30 ile %70 arasında değişkenlik göstermektedir (Weiss ve Wobst, 1973). Diğer taraftan, Kyme toplumu kırk beş ve elli yaşındaki hayatta kalma olasılığı açısından arkeolojik verilerin çok uzağında olmadığı anlaşılmaktadır.

Paleopatolojik Bulgular

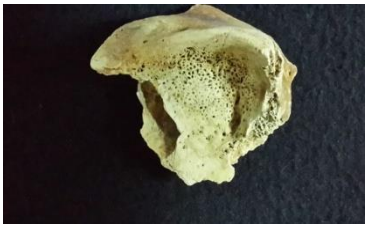
Paleopatolojinin temel hedeflerinden biri çağdaş insan toplumlarının gelişiminde hastalığın rolünü ortaya çıkarmaktır (Ortner, 2011). İskeletlerin daha önce de bahsedilen kötü korunma durumları kemikler üzerindeki periostun aşınmasına ve dolayısıyla patolojik lezyonların gözlemlenemeyecek duruma gelmesine neden olmuştur. Dolayısıyla iskeletlerin postcranial kısmında tespit edilen patolojiler travma, omurlarda kaynaşma, osteoartrit ve osteofit ile sınırlı kalmıştır. Yalnızca bir bireyin çolaklıkla ilişkili olduğu düşünülen iskeletin kol dışında diğer elemanlarına da yansımış eklem bozuklukları bulunmaktadır.

İskelet grubunda ağız ve diş sağlığının oldukça iyi durumda olduğu gözlemlenmiştir (Resim 2). %10'un altında diş çürüğü sıklığı, aşınma ve diş taşının oldukça az düzeyde olması dikkat çekicidir. Yaş tahmininde dişlerin, iskeletin diğer kısımlarından elde edilen tahminlere oranla daha düşük yaş vermesi bunun kanıtıdır.

622 kafatası incelendiğinde bir travma, iyi huylu kemik tümörü olarak da adlandırılan bir osteoma, anemi ile ilişkilendirilen çok az sayıda (3 birey) cribra orbitalia (Resim 3) ve porotic hyperostosis lezyonlarına rastlanmıştır. Pulmoner hastalıklara bağlı olarak geliştiği düşünülen bir başka lezyon da Serpens Endocrania Symmetrica'dır. Bunu işaret eden kafatası kısımları 10 bireye aittir.

Resim 2. BTL 50 no.lu Bireye Ait Alt ve Üst Çene

Resim 3. Cribra orbitalia

Resim 4. Serpens Endocrania Symmetrica

Mezar Tipleri

Kyme'nin güney nekropolünde mezarlık alanın tüflü bir yapısının olduğu ve zeminin sert olduğu bilinmektedir (Yağız, 2012). Alanın sert yapısı tek tabakalı gömülerin yapılmasına ve dolayısıyla nekropolün enine genişlemesine neden olmuştur. Ancak yine de İDÇ nekropol alanında sert tabakanın üstte, tüflü tabakanın altta kaldığı alanlarda altlı üstlü mezarlara da rastlanmıştır. İkincil gömüler gerek basit toprak, gerek lahit gerekse urne mezarların çeşitli kombinasyonları şeklinde BTL'de de görülmektedir (Yağız, 2012).

Arkaik, Klasik ve Helenistik olmak üzere dönemlerine göre farklılık gösteren mezar tipleri her iki yerleşimde de basit toprak mezar, sanduka mezar, anakayaya oygu kireçtaşı plaka mezar, kireçtaşı plaka kapama mezar, çatı kiremidi, çömlek, pithos, lahit, urne mezarlardır (Çırak ve Kaya, 2010; Küçükgüney ve Altun, 2008; Tarakcı ve Selçuk, 2012). Bunlardan çatı kiremidi mezar tipi İDÇ'de Helenistik dönem ile görülmeye başlamış, bu dönem bunun dışındaki mezar tiplerinde değerli buluntular azalmıştı. İDÇ nekropol alanındaki mezar tipi mezar buluntusu ilişkisi genel olarak biçimsel anlamda ters orantılıdır. Örneğin basit sanduka mezarlardan çok sayıda ve çeşitte değerli buluntular elde edilirken, işçiliği yüksek lahit ya da monoblok mezarlardan buluntu gelmemesi buradaki genel durumu anlatmaktadır. Bunun, kendi dönemindeki soygunlara karşı bir önlem olabileceği ya da Kymelilere özgü bir gelenek olabileceği düşünülmektedir (Çırak ve Kaya, 2010). BTL için ise durum daha farklıdır. Mezar buluntuları iyi işçilikli lahit mezarlarda da basit toprak gömüde de İDÇ buluntularına göre nitelik ve nicelik açısından oldukça zayıftır (Tarakcı ve Selçuk, 2012).

Uygulanma amacı çok çeşitli varsayımlarla açıklanmaya çalışılan ve cansız bedenin çeşitli ısı derecelerinde etli ya da etsiz yakılması işlemi olan kremasyona maruz kalmış iskelet ya da kalıntıları, kimi zaman bir kap içerisine kimi zaman doğrudan toprağa koyularak gömülür (Güleç, 2017 ; Yıldız ve Erdal, 2007). BTL kazılarından ele geçen ve 16 adet mezar kaydı ile tarafımıza ulaşan kremasyon buluntuları üzerinde yaş ve cinsiyet tahminleri yapılmaya çalışılmıştır. Buna göre 21 birey tespit edilmiş ancak hiçbirinin yaşı belirlenememiştir. Yaş grupları belirlenebilmiş ve cinsiyeti tahmin edilebilen bireyler ise şöyledir: 3 erkek, 1 kadın, 2 bebek ve 3 çocuk. Birlikte gömülerdeki yaş ve cinsiyet kombinasyonları ise şu şekildedir:

-M19K (Erişkin) ve M19Ka (Erişkin)
-M1K (Erişkin) ve M1Ka (Çocuk)
-M27K (Erişkin-Erkek) ve M27Ka (Erişkin-Kadın)

-M65K (Çocuk) ve M65Ka (Bebek)
-M20K (Bebek), M20Ka (Çocuk) ve M20Kb (Erişkin)

Resim 5.Basit Gömü(İDÇ)

Resim 6. Kireç Taşı Plaka Kapama Mezar(İDÇ)

Resim 7.Sanduka Mezar(İDÇ)

Mezar Buluntuları

Kyme nekropollerinden ele geçen urne kaplarından bazılarının yerel üretim olduğu bilinmektedir (Yağız, 2012). Zaten 1925 yılında Kyme antik kenti ve çevresinde yapılan kazılarda bulunan ve "çömlekçi evi" olarak adlandırılan atölyenin yanı sıra yine daha başka çömlek atölyeleri, kiremit, cam, zeytinyağı ve şarap atölyelerinin varlıkları bilinmektedir (Lagona, 1993). Kyme'de ayrıca kuyumculuğun da yaygın olduğu ve bu konuda ustalık düzeyine gelindiği de antik kaynaklardan edinilen bilgilerdendir (Lagona, 1993). İDÇ ve BTL buluntuları, özellikle de İDÇ buluntuları bunu doğrular niteliktedir. İDÇ'de sayı olarak da çeşit olarak da daha çok bulunan kourotrophos ve anlamı buna yakın figürinler, koç, domuz, horoz, güvercin gibi hayvan figürinleri, çıngırak tipleri ve biberon gibi mezarın bebek ya da çocuklara ait olduğunu gösteren buluntuların yanı sıra; erkek mezarlarında ok ucu, strigilis (sporcuların bedenlerini yağ ve tozdan arındırdıkları bronz alet), kadın mezarlarında ise takılar, bronz ayna, makyaj aleti gibi buluntular tespit edilmiştir (Çırak ve Kaya, 2010; Küçükgüney ve Altun, 2008; Tarakcı ve Selçuk, 2012). Buluntular arasında tıbbi alet olarak kullanıldığı düşünülen kaşık, kap,

çubuk gibi objelerin yanı sıra skarabe (mısır böceği) gibi mistik güçlerle ilişkilendirilenler (Çırak ve Kaya, 2010) de birlikte bulundukları bireyin mesleki ya da kişisel özelliklerini yansıtmaktadır. Bazı cinsiyet belirten buluntular aynı zamanda bu tip özellikleri de yansıtmaktadır.

Resim 8-8-9. Altın, Gümüş ve Bronz Takılar (M248,51,3))

Toplumsal Yapı: Sosyoekonomi ve Çevresel Durum

Kymelilerin sosyal ve demografik yapısını anlamak ve arkeolojik verilerle birlikte değerlendirebilmek için dönemin coğrafyasındaki sosyoekonomik durumu incelemekte fayda bulunmaktadır. Toplumların sosyoekonomik durumlarını belirleyen doğal kaynaklar, geçim faaliyetleri, günlük alışkanlıklar gibi etkenlerin yanı sıra, yönetim, hiyerarşik yapı ve bunu belirleyen etkenler de toplumun demografik, geleneksel ve sosyal yapısını doğrudan belirlemektedir.

Toplum ile kent arasındaki ilişki, özellikle antik dönemde, oldukça sıkı ve belirgindir. Kentler, toplumu biçimlendiren unsurların tümünü neredeyse her yapısına yansıtmaktadır. Antik çağda kent ve kenti oluşturan mekânlar aynı zamanda bir hiyerarşinin etkisi altındadır. Örneğin, kenti çevreleyen dış duvar mimari olarak kent ve kenti çevreleyen kırsal arasındaki sınırı ifade eder. Ancak, bu duvarın toplumsal açıdan da bir anlamı vardır. Fakir ve zengin mahalleler arasındaki zıtlık, yönetimsel, dinsel, askeri ve tarım dışı üretim yapan grupların kentte bir araya gelmeleri; bu gruplara göre aşağı sayılan tarımla uğraşan grubun onların etrafında yerleşmiş olması; en dışta ise

yabancı, köle ve dışlanmış grupların yerleşmesi kentin biçimsel olarak keskin bir hiyerarşik etki altında olduğunu göstermektedir (Mazı, 2008).

Klasik dönemde lüks yaşam tarzına karşı olan ve tüm yurttaşların bir evinin olmasını planlayan hâkim demokratik anlayış sade ve eşit toprak büyüklüklerinde yapılacak tek tip evler ile mülkün eşitliği ilkesini güvence altına almayı amaçlamaktaydı. Kısa süren bu uygulama, diğerlerinden farklı ve lüks konutların yapılmaya başlanmasıyla ve Helenistik dönemde bu eşitlikçi anlayışın keskinliğini yitirmesiyle ortadan kalkmıştır. Bazı antik yazarların şikâyetçi olarak aktardıkları bu durum Klasik dönem Helas'ının ev yaşamını siyasal ve dinsel yaşamdan daha önemsiz bulan anlayışı ve basit ve sıradan evlerinin ihtişamlı iktidar yapılarıyla tezat oluşturması ile ifade edilmektedir (Mazı, 2008).

Helenistik dönemde Kyme'de liman ile ilgili düzenlemeler yapıldığı, borca girerek liman yakınlarına portikler yaptırıldığı görülmektedir. Bu portikler aslında zenginlik göstergesi olacak biçimde yapılmıştır. Kentin sıkça savaş hali ile ilişkili olmasına rağmen Helenistik dönemin başındaki yeni liman düzenlemesinde gözlemlenen anıtsallık, kentin bu dönemde ekonomik düzeyini koruduğunu ve birinci plandaki ticaret merkezi olma durumunu sürdürdüğünü göstermektedir.

Kyme'nin Helenistik dönemdeki ekonomik durumunu ve ticaret dünyasındaki yerini anlamamıza yarayan bir para biçimi olarak, sikke tipinde, tek kulplu, huni biçimli uzun gaga ağızlı, yanlarında kentin adının ilk iki harfinin ve kimi zaman da ince yapraklı iki küçük dalın bulunduğu bir kap karşımıza çıkmaktadır. Bu sikke tipi M.Ö IV. yüzyıldan M.Ö I. yüzyıla kadar tunç olarak görülür. Üzerinde kentin en önemli damgası olan at başı süsü kartal adı verilen *nympha* bulunur. Bu mühür izi ticari faaliyetlerle yakından bağlantılı olduğu tespit edilmiş iki *amphora* kulpunda da görülmüştür. Bu amphorayı ticari kılan unsur zeytinyağı olmakla birlikte bazı özellikleri yerel üretim olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca arkeolojik kanıtlara bakıldığında nekropol alanından açığa çıkarılan önemli buluntular arasında M.Ö. 2. yy. sonlarına tarihlenen mermer mezar stelinin yanı sıra diadem, bilezik, kolye ucu, kolye, yüzük gibi M.Ö. 6.yy'da kuyumculuğunun ulaştığı yüksek seviyeye şahitlik eden çok sayıda kıymetli eser görülmektedir.

Kyme mezar buluntuları ve mezar tipleri, dönemsel ve bölgesel özellikleri yansıtmaktadır. Arkeolojik verilerin Klazomenai, Bayraklı ve Gryneion ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Çırak ve Kaya, 2010; Tarakcı ve Selçuk, 2012) .

Zeytinyağı bugün olduğu gibi o dönemde de bölgede bolca üretilen ve ticareti yapılan bir üründü. Zeytinyağı ihracatının yanı sıra, yün ve kumaş, kuru yemiş ve baharat, yumuşakçalar ve kurutulmuş balık, olasılıkla ecza ve Sinop toprağı adlı renklendiricilerin de ticaretinin yapıldığı bilinmektedir Prag Üniversitesi'nden bir ekip tarafından yapılan kazılarda ortaya çıkarılan "çömlekçi evi" adı verilmiş olan işlik ve diğer yerel işlikler aracılığıyla Kyme'de bulunan Rodos ve Sicilya'da bulunanlarla benzer görünen pişmiş toprak heykelcikler ve ayrıca çanak çömleğin de ticari ürünler olduğu düşünülmektedir (Lagona, 1993:164). Ayrıca, son yıllarda nekropolleri ve etrafında yapılan kurtarma kazılarında kiremit ve cam işlikleri, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı çiftlikler ve zeytinyağının yanı sıra şarap işlikleri de ortaya çıkarılmıştır (Korkmaz, Küçükgüney, Doğu, 2014).

Kyme, kendisinden bahseden tüm kaynaklarda Aiol kentlerinin en etkinlerinden biri olarak anlatılmaktadır. Bir liman kenti olan Kyme'nin deniz ticareti dışındaki diğer bir geçim kaynağı tarımdır (Korkmaz vd., 2014). Ekonomik ve sosyal anlamda neredeyse tüm dönemlerde varlık içerisinde olan Kyme'yi diğer kentlerden farklı kılan ekonomik faaliyetlerin türünden ziyade ekonomik ve sosyal politikası olmalıdır. Zira Phokaia'ya Kymelilerden sonra gelen soydaşlarının onlarla savaşmadan, taleplerini dile getirmelerinin ardından barışçıl yollarla yerleşmeleri (Cadoux, 2003; Lagona, 1993), kralının kızının Frig kralı Midas'la evlenmesi (Blok, 1996; Cadoux, 2003; Korkmaz vd., 2014), göçle gelip kenti kuran Kymelilerin yerli halkla evlilikler yapılmasını desteklemesi (Blok, 1996) gibi örnekler Kyme'nin hinterlandının genişlemesine ve etkisinin yayılmasına neden olmuştur.

Tartışma

Arkeolojik açıdan; iskelet verilerine dayanarak sağlık ve ölü gömme adetleri ile toplumsal statü arasında bir ilişki kurmak için en az üç ön şart bulunduğu ancak bunların kolay sağlanabilir şartlar olmadığı belirtilmektedir. Bunlardan ilki, söz konusu toplum ya da toplumların gündelik yaşam koşulları, beslenme, sağlık, aktivite, stres ya da risk bakımından önemli derecede farklı olan hiyerarşik gruplarının sosyal yapı veya tabakalarının belirlenmesidir. Aksi takdirde, daha yüksek ve daha düşük sınıflar, aralarındaki ilişkiler veya sembolize edilmiş farklılıklara rağmen iskelet açısından homojen görünecektir (Robb vd., 2001). Dolayısıyla aralarında belirtilen bu

farklılıkların bulunduğu toplumsal grupların demografik yapısı da gerçekte olduğundan farklı şekillenecektir.

Sanayi devrimi öncesi toplumlarda yüksek bebek ve çocuk ölümlerinin yaşandığı göz önüne alındığında, Kyme toplumunda saptanan %13,2'lik on sekiz yaş ve altı ölüm oranının arkeolojik toplumlar için beklenenin çok altında olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Kyme'nin çağdaşı ve yakın coğrafyasındaki Börükçü, Klazomenai/Akpınar ve Şaşal/İzmir toplumlarında on sekiz yaş ve altı ölüm oranları ise sırasıyla yüzde 24.0; 40.5 ve 21,4'tür. Ayrıca, eğer burada diğer bazı biyoarkeolojik çalışmalarda olduğu gibi erişkin olmayanlarla erişkinleri birbirinden ayırma yaşını on beş yaş ve altı olarak alırsak Kyme'deki bebek ve çocuk ölüm oranları %8.1 düşmektedir. Örneğin on beş yaş üstü bireylerin erişkin olarak kabul edildiği Antandros' ta on beş yaş ve altı ölüm oranı %41.2 iken Cevizcioğlu Çiftliği'nde %23.9'dur. Görüldüğü üzere çağdaşı Anadolu toplumları ile karşılaştırıldığında Kyme, saptanan bebek ve çocuk ölüm oranları bakımından bunlardan önemli oranda ayrışmaktadır.

Çocukların yetişkin dünyası ile ilişkileri antropolojik olarak, yetişkinlerin çocuklara verdiği önemi somutlaştıran uygulamaları, alışkanlıkları ya da gelenekleri açısından önemlidir. Arkeolojik toplumlar üzerine yapılan çalışmalarda çocukluğun bazı kültürel uygulamalar ve mezar uygulamaları ile işaretlendiği bilinmektedir. Lillehammer (1989) mezarları, gömü biçimleri ve mezar hediyeleri, etnografik ve osteolojik verileri de kullanarak, çocukların hem fiziksel çevreleri hem de yetişkin dünyası ile olan ilişkileri hakkında bilgi sahibi olunabileceğini ileri sürmüştür. Örneğin, Kyme iskeletlerinin açığa çıkarıldığı kazılarda ele geçen kouruthropos, bebek ve çocuk mezarlarından ele geçen, mitolojik olarak bebek ve çocuklarını korumak isteyen yetişkinler tarafından adandığı söylenen, kucağında bebek ya da çocuk ile biçimlendirilmiş kadın tasvirli pişmiş topraktan yapılmış bir figürindir. Ölen çocuğunu öteki dünyada onu koruyacak bir tanrıçaya emanet etme kaygısı taşıyan toplumsal bir bilincin, çocuğunun fiziki kalıntısı ile ilgili tasarrufunun da mutlaka bir anlamı olmalıdır. Diğer taraftan Kyme toplumunda az da olsa görülen ölü yakma geleneği muhtemelen ruhlarının arınmaya ihtiyacı olmayan bu bireyleri toprak altındaki başkalaşmadan korumak için (Lewis, 2006) seçilmiş bir uygulama olabilir.

Kyme toplumunda bebek ve çocukların gömü ritüellerine ilişkin olarak; 15-18 yaş arası bireylerin yoğunluğu göz önüne alındığında, ayrı bir gömü uygulaması tercihinin söz konusu olabileceği de akla gelmektedir. Ancak, tüm bunların yanı sıra elbette,

çalışılan seride erişkinlere ait iskeletlerde bile tanımlamayı zorlaştıracak derecede yoğun tahribatlar olduğu da düşünüldüğünde, bebek ve çocuk iskeletlerinin de bu durumdan etkilenmiş olabileceği bir başka ihtimaldir. Ele geçen buluntular arasında da pişmiş topraktan hayvan figürinleri, kouruthropos ve biberon gibi tanımlayıcı unsurlar ve diğer mezar buluntularının yanı sıra mezar tipi ve boyutlarına dayanarak elde edilen veriler de göz önüne alındığında bu alana her yaş grubundan bireyin gömüldüğü anlaşılmaktadır. Sonuç olarak her ne kadar yeterli osteolojik kalıntıya rastlanmasa da bebek ve çocuklara dair ölü gömme geleneklerinden bahsederken değindiğimiz gibi, mezarlar genellikle döneme ve kültüre özgü karakteristik buluntular ile gömülü bireyin bebek ya da çocuk olduğuna dair ipuçları verebilmektedir.

Arkeolojik toplumlarda ölüm yaşı ortalamaları dönemsel olarak farklılık göstermektedir. Örneğin, Demir Çağı'nda 37 olan ölüm yaşı ortalaması Helenistik-Roma döneminde 39 (B.K. Özer, Gültekin, İ. Özer, Sağır, Güleç, 2008) yıla kadar yükselmiştir. Kyme toplumunda genel ölüm yaşı ortalaması 30.9'dur. Erişkinlerin genel ve cinsiyete göre ölüm yaşı ortalamaları bakımından değerlendirilmesi, toplumun bebeklik ve çocukluk aşamasındaki ölüm risklerini atlatmış bireylerin ortalama ömür uzunluklarının belirlenmesinde önemli bir göstergedir.

Kyme toplumunda erişkin bireylerde ölüm yaşı ortalaması 34.6, çağdaşı Anadolu toplumlarında ise bu ortalama 28 ile 48 yaş arasında bir değişkenlik göstermektedir (Tablo 3). Tablo 3'de görüldüğü üzere Kyme kadınlarının ölüm yaşı ortalaması erkeklerden önemli oranda düşüktür. Kadınların sosyal statülerinin önemli bir göstergesi sayılabilecek bu parametrenin düşük olmasının nedenini anlamak için öncelikle toplumdaki kadın-erkek oranına bakılması gerekir. Eğer bu oran belirgin bir biçimde bir cinsiyete doğru kayacak olursa dolaylı olarak ölüm yaşı ortalaması da etkilenecektir. Kyme'de kadın-erkek oranı 109:100'dür. Yani toplumdaki kadın-erkek oranının ölüm yaşı ortalaması üzerindeki etkisinin nötr olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu farka neden olabilecek diğer parametreye bakılması gerekmektedir. O da yaş gruplarına göre ölüm oranları dağılımıdır.

Tablo 3. Kyme ve Çağdaşı Toplumlarda Ölüm Yaşı Ortalamaları

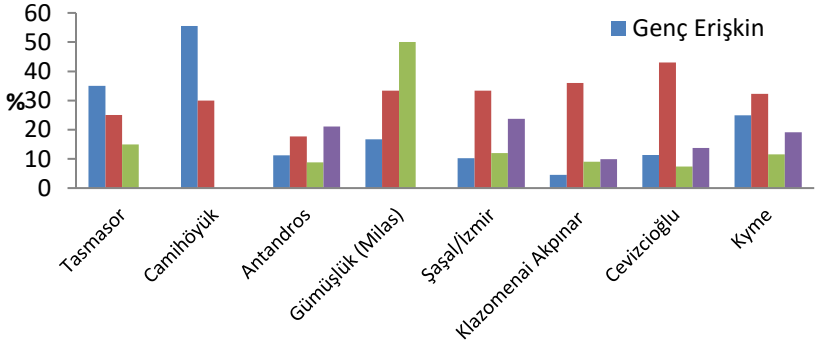
Yerleşim	Genel	Erişkin	Erkek	Kadın
Camihöyük	25,12	27,70	28,80	26,66
Tasmasor	-	31,84	30,30	30,88
Klazomenai/Yıldıztepe	-	34,50	36,70	33,90
Lagina	24,88	36,00	35,00	37,00

Börükçü	28,41	37,13	35,85	41,35
Klazomenai/Akpınar	-	37,22	37,79	36,40
Kendirci	37,85	37,85	39,20	36,50
Troy 9	44,60	44,60	-	-
Gümüşlük (Milas)	47,60	47,60	43.77	51,43
Mevcut Çalışma	**30,89**	**34,60**	**36,96**	**32,45**

Genç erişkin yaş grubunda kadınlar %58, erkekler %27, cinsiyeti belirlenemeyen bireyler ise %15 oranındadır. Orta erişkinlikte ise bu oranlar sırasıyla % 38% ,45 ve 17'dir. 45 yaş üzeri için bu oranlar sırasıyla % 37,2, % 52,3 ,%10,5'dir. Yaş gruplarına göre ölüm oranlarına bakıldığında, Kyme toplumunda kadınların ölüm yaşı ortalamasının erkeklerden düşük olmasının nedeni anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere yaşı belirlenmiş 231 kadından neredeyse yarısı otuz yaş altında yaşamını yitirmiştir. Genç erişkin kadınlarda yüksek ölüm oranları arkeolojik toplumlarda genellikle erken yaşta yapılan doğumlara, buna bağlı olarak gelişen komplikasyonlara (Kennedy ve İşcan, 1989; Shuler, 2011) ve doğum sıklığına bağlanmaktadır. Bununla birlikte doğum sonrası stres ve malnütrisyon da etkileyici faktörlerdendir (Baysal, 1981). Toplumların kadın algısı, kadına tanıdığı statü ve ona tanımladığı roller ile kadının toplumdaki yeri tarih boyunca kültürlere göre değişkenlik göstermiş olmakla birlikte geçmişte, "adölesan evlilik" olarak adlandırılan erken yaştaki evliliklerin günümüze oranla daha çok görüldüğü ve bu evliliklerin anne ve çocuk ölümlerini arttırdığı da bilinmektedir. Günümüzde dahi 18 yaş altı hamileliklerde, hamilelik ve doğuma bağlı nedenlerle ölüm riski 20-25 yaş arası hamileliklere göre 2-3 kat fazladır (Elmacı, 2013).

Kyme toplumunda kadınların yanı sıra genç erişkin erkek ölüm oranları da görece yüksektir. Savaş (etkisi nedeniyle değil doğrudan katılım nedeniyle) veya grup içi ya da gruplar arası şiddet gibi faktörler genç erişkin erkek ölümü oranlarının artmasının bir nedeni olabilir. Ancak, Kyme toplumunda patolojik gözlemlerde şiddet göstergesi sayılabilecek bir bulgu dışında bulguya rastlanmamıştır. Kyme toplumunda en yoğun ölümler orta erişkin yaş grubunda görülmektedir. Bu yaş grubunda kadın ve erkeklerin oranlarının yakın oluşu günlük yaşam ve geçim faaliyetlerinden kaynaklı baskıların her iki cinsiyete eşit olarak yansımış olabileceğini düşündürmektedir. Toplumda görülen orta erişkin ölüm oranları çağdaşı Anadolu toplumları ile karşılaştırıldığında Klazomenai/Akpınar, Cevizcioğlu (Erdal, 2001) ve Şaşal/İzmir (Ö.D. Erdal, Y.S. Erdal, Eroğlu, Büyükkarakaya, 2003) toplumlarına göre

düşük, Antandros (Yıldız ve Erdal, 2007) toplumundan ise daha yüksektir. Toplum genelinde kırk beş yaş üstünü görmüş bireylerin oranı %11,5'tir. Bu oran Klazomenai/Akpınar, Cevizcioğlu ve Antandros'tan biraz yüksek, Şaşal/İzmir ile hemen hemen aynıdır. Dolayısıyla yaşlılığa erişen bireylerin oranı çağdaşı Anadolu toplumlarıyla benzerlik göstermektedir.

Grafik 1. Kyme ve Çağdaşı Anadolu Toplumlarında Yaş Gruplarına Göre Ölüm Oranları Dağılımı

Arkeologlar mezar hediyelerini genel olarak toplumsal roller, zenginlik ve statü bakımından yorumlarlar. Mezar hediyeleri ve mezar tipleri, bireyin hayattaki statüsü ve gömülme biçimi arasındaki ilişki, ölüm koşulları, toplumun siyasi durumu ve ölüm ve kimliğe özgü ideolojileri içerebilen birçok faktörden etkilenmektedir. Dolayısıyla gömü ritüeli karmaşık ve yanıltıcı olabilir. Bu nedenle mezar hediyeleri yaşamsal statüye basit bir bakış yapmaktan ziyade, içeriğe dayalı bir okumayı gerektirir. Bu, iskelet ile arkeolojik veriler arasında ilişki kurabilmenin ikinci şartıdır. İskeletlerden elde edilen veriler, ölü gömme geleneklerindeki farklılıkların gündelik yaşam koşullarıyla ne derece orantılı olabileceğini göstererek böyle bir okumanın bir parçasını oluşturabilirler (Robb vd., 2001). Kyme'de mezar buluntuları bu bağlamda ele alındığında, öncelikle dönemsel ve bölgesel özelliklerle uyumlu oldukları ve ayrıca toplumun sosyoekonomik durumunu da yansıttıkları görülmektedir. Bazı mezarlarda hiçbir buluntuya rastlanmazken bazılarında yalnızca "altın obje" değil, "incelikle ve ustalıkla işlenmiş altın obje/ler" bulunması hem toplumun sosyoekonomik durumu (örn.zanaat) hem de bireyin statüsü (varlıklı, yönetici vs.) açısından önemli ipuçları sağlamaktadır. Ancak Kyme'de dönemindeki hırsızlıklara karşı uygulandığı düşünülen çapraz gömü uygulaması (zengin mezarlarına mezar eşyası koymama, mezarı gösterişsiz inşa gibi) da yukarıda bahsedilen, gömü ritüelinin karmaşık ve yanıltıcı olabileceği önermesine iyi bir örnektir.

Hem Kuzey Batı Anadolu'da hem de antik dönemlerde örnekleri görülen kremasyon uygulamasında ise dönemin bölgede görülen kaplarıyla benzerlik gösteren yerel üretim urne kapları kullanılmıştır. Arkeolojik veriler bu kapların aynı zamanda ticaretinin yapıldığını göstermektedir.

Üçüncü şart ise sağlık durumu ile ilgilidir. Yaşayan insanlarda sağlık ve fiziksel refah, iskeletlerdeki göstergeler yoluyla doğru olarak ayırt edilebilir. Ancak, iki faktör bu önermeyi zorlaştırmaktadır. Bunlardan birincisi, tüm iskelet göstergelerinin belirli koşullara tabi olması ve bu koşullar altında şekillenen osteolojik yapıların çözülmesinin zorluğudur. Üstelik bir iskelet göstergesinin (özellikle sağlıkla ilişkili) modern gruplardaki kötü sağlık durumu veya malnütrisyon ile ilişkili olduğu klinik olarak gösterildiğinde bile, bunun arkeolojik bir grubun yaşam tarihi açısından nasıl yorumlanacağı tartışılabilir bir durumdur. Örneğin, nispeten küçük streslere karşı çok yaygın tepkiler olarak, enamel hipoplazilerin bazen patolojik durumlardan ziyade normal varyantlar olarak düşünülmesi söz konusu olabilir (Robb vd., 2001). Diğer taraftan ikinci problem "osteolojik paradoks"tur. Wood, Milner, Harpending ve Weiss (1992) paradoksal bir şekilde, hastalık veya savaşla yok edilen bir nüfusun iskelet bakımından nispeten sağlıklı görünebileceğini; öte yandan yaşlılık dönemine erişmiş bireylerin çok daha fazla iskelet patolojisi oluşturmuş olabileceğini belirtmişlerdir. Bu olasılık nedeniyle paleopatolojik yorumlarda, toplumun "stresli" veya "sağlıklı" olduğu yönündeki yorumun demografik parametrelerle birlikte değerlendirilmesi tercih edilebilir (Robb vd., 2001).

Sağlık durumu ile ilgili yapılan gözlemlerden elde edilen veriler ele alındığında öncelikle Kyme'de gruplar ya da kişiler arası şiddet olaylarının oldukça az olduğu söylenebilir. Nedeni şüpheli olmakla birlikte saldırı ya da savunma ile ilişkilendirilebilecek tek bir travma örneği bulunması bu görüşü güçlendirmektedir. Dişlerin sağlık durumu gerek çürük gerek aşınma açısından tahıla dayalı olmayan bir beslenme tipini işaret etmektedir. Gerekli analizler yapılmamış olmakla birlikte, bu, sağlıklı sayılabilecek bir beslenme biçimine sahip oldukları ile ilgili bir öngörüye olanak vermektedir. Eski Anadolu toplumlarında yaygın olarak görülen anemi toplumda oldukça az görülmekle birlikte, eşlik eden D vitamini eksikliğine bağlı hastalıklar (muhtemeldir ki güneşli gün sayısının yeterli oluşuna bağlı olarak) da görülmemektedir. İskelete yansıyan ve yaşam biçimi hakkında ipucu veren bir diğer patolojik durum ise omurlarda görülen deformasyonlardır ki bunların da görülme sıklığı toplumda oldukça azdır.

Sonuç

Osteolojik göstergeler ile mezar buluntuları ve arkeolojik veriler arasında bir ilişkinin olmaması beklenemez. Bir bütün olarak nekropol alanının kullanımı, mezar buluntuları, gömü biçimi ve mezar tipi arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır (Robb vd., 2001). Osteolojik göstergelerden elde edilen veriler başlıca iki başlıkta toplanabilir. Bunlardan birincisi bireyin demografik özellikleriyle ilgili olanlardır. Diğeri ise gündelik yaşam aktiviteleri ve toplumsal statüsünün bir sonucu olarak ya doğrudan osteolojik referanslarına yansıyan göstergeler ya da ölü gömme adetlerinin tamamını birden kapsayan uygulamaların bir sonucu olarak ortaya çıkan verilerdir. Osteolojik ve arkeolojik veriler birlikte kullanılarak toplumun toplumsal ve ekonomik yaşamının daha derin bir analizi yapılabilir (Robb vd., 2001).

Kyme toplumunda mezar buluntuları ve antik kaynaklardan da anlaşıldığı üzere sosyokültürel ve ekonomik göstergeler refah seviyesi yüksek, kadının ve çocuğun da kıymetli olduğu bir profil çizmektedir. Topluma ait yaşam tablosundan elde edilen genç ve orta erişkin yaş gruplarında yüksek ölüm oranları ve kısa ömür uzunluğu, toplumun endüstri öncesi toplumlara özgü demografik rejimi yansıtan özellikler göstermektedir. Bununla birlikte orta erişkin yaş gruplarında ortaya çıkan yüksek kadın ölüm oranları ile ilgili endüstri öncesi toplumların önemli bir özelliği olan erken yaşta doğum, doğum sıklığı ve çocuk bakımı gibi zorlukların etkisi akla gelmektedir. Kyme'nin arkeolojik ve tarihsel kayıtlara göre sosyoekonomik yapısının iyi olmasına ve patolojik verilerin yansıttığı duruma rağmen özellikle kadınlarda temel demografik göstergelerin bunu destekler nitelikte olmadığı görülmüştür.

Toplum için mezar tipleri ve buluntuları hakkındaki incelemeler ve dönem özelliklerini anlatan kaynaklardan da yola çıkarak hiyerarşik yapının gayet etkili bir biçimde var olduğu ve bu durumun temel demografik göstergeleri de etkilediği söylenebilir.

Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde Kyme'nin oldukça uzun bire süre bölgenin ve döneminin kozmopolit kentlerinden biri olarak varlığını sürdürdüğü ve önemli bir ekonomik merkez olduğu ileri sürülebilir.

Kaynakça

Acsádi, GY. and Nemeskéri, J. (1970). *History of the Human Life Span and Mortality*. Akadémiai Kiadó: Budapest.

Angel, JL. (1986). The Physical Identity of the Trojan. In Mellink, MJ (Ed.), *Troy And the Trojan War. A Symphosium Held at Bryn Mawr College Press* (s.63-76).

Başoğlu, O. (2012). Nevşehir/Camihöyük Hellenistik-Roma Dönemi İnsanlarının Sağlık Sorunları. Olba Journal, 20: 1-26.

Baysal, A. (1981). Beslenme Sorunları. *Gıda Dergisi, 6*(5).

Blok, J. H. (1996). A Tale of Many Cities. Amazons in the Mythical Past of Greek Cities of Asia Minor. In Proof and Persuasion : Essays on Authority, Objectivity and Evidence (81 - 99): Brepols.

Brooks, S. and Suchey, JM. (1990). Skeletal age determination based on the os pubis: A comparison of the Acsádi-Nemeskéri and Suchey-Brooks methods. *Human Evolution, 5*(3), 227-238.

Brothwell, DR. (1981). *Digging up bones: the excavation, treatment, and study of human skeletal remains* (3. ed.). British Museum (Natural History): Oxford University Press.

Buikstra, JE. and Ubelaker, DH. (1994). *Standards for Data Collection From Human Skeletal Remains*. Fayettevile, Arkansas.

Cadoux, CJ. (2003). *İlkçağ'da İzmir: Kentin, en eski çağlardan İS 324'e kadar tarihi.* Umar, B. (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çırak, N. ve Kaya, S. (2010). *2009 İDÇ Nekropolü Kurtarma Kazısı. 19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*.

Elmacı, N. (2013). *Sağlık Antropolojisi: Diyarbakır Örnekleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Erdal YS. 2001. Arkeolojik Bulgular Işığında Cevizcioğlu İnsan İskelet Topluluğunun Paleodemografik Analizi. 23. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 28 Mayıs-1 Haziran, Ankara.

Erdal, ÖD., Erdal, YS., Eroğlu, S. ve Büyükkarakaya, AM. (2003). Şaşal/İzmir İskelet Topluluğunun Paleopatolojik ve Demografik Analizi. *18. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, s.1-14.

Erdal, YS. (2011). Tasmasor Geç Demir Çağı İskeletlerinin Antropolojik Analizi. Şenyurt, S.Y. (Ed.), *Tasmasor* içinde (s.461-494). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Ferembach, D., Schwindezky, I. and Stoukal, M. (1980). Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons. *Journal of Human Evolution, 9 (7)*, 517-549.

Gözlük, P. (1998). *Klazomenai iskeletlerinin paleoantropolojik açıdan değerlendirilmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi.

Güleç, E. (1985). "Klazomenai iskeletlerinin Antropolojik ve Demografik İncelenmesi", *Kültür Bakanlığı Arkeometri Sonuçları Toplantısı.*

Güleç, E., Sağır, M., Özer, İ. ve Satar, Z. (2004). 2003 Yılı Börükçü Kazısı İskeletlerinin Paleoantropolojik İncelenmesi. *20. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*.

Güleç, E. (2006). Lagina Kazısı İskeletlerinin Paleoantropolojik İncelenmesi. *21. Arkeometri Sonuçları Toplantısı,* 21-28.

Güleç, E. (2017). Ölü Yakma Geleneği ve Adli Antropolojiye Adaptasyonu. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp Özel Dergisi, 3*(1).

La Marca A. (2012).Nuove prospettive d'indagine e possibily sviluppi di ricerca e di scavo a Kyme Eolica, *Nuovi Studi Su Kyme Eolica/ a cura di Lucia A Scatozza Höricht,* Napoli: Clio Press.

Işcan, MY. and Steyn, M. (2013). *The human skeleton in forensic medicine*: Charles C Thomas Publisher.

Kennedy, KA. and Iscan, MY. (1989). *Reconstruction of Life from the Skeleton*. Alan R. Liss, New York.

Korkmaz, E., Küçükgüney, Z. ve Doğu, D. (2014). İzmir İli, Aliağa İlçesi, Bozköy Kyme Antik Kenti Doğusu Biçerova Tümülüsü Kurtarma Kazısı.

Küçükgüney, Z. ve Altun, PT. (2008). İDÇ Liman Kurtarma Kazısı (İzmir İli, Aliağa İlçesi, Çakmaklı Köyü, Kendirci Mevkii, 613 ve 68 Parsellere Ait*). 17. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*.

La Marca, A. (2009). Kyme 2008 Yılı Kazı Çalışmaları. *31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 4, 397-417*

Lagona, S. (1993). Arslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme: Türkiye'deki İtalyan kazıları. Berti, F ve Özbayoğlu, E. (Ed.): İtalyan Kültür Heyeti.

Larsen, CS. (2002). Bioarchaeology: The Lives and Lifestyles of Past People. *Journal of Archaeological Research, 10*(2), 119-166.

Lewis, ME. (2006). *The Bioarchaeology of Children*. New York: Cambridge University Press.

Lillehammer, G. (1989). A child is born. The child's world in an archaeological perspective. *Norwegian Archaeological Review 22*(2), 89-105.

Lovejoy, CO., Meindl, RS., Pryzbeck, TR. ve Mensforth, RP. (1985). Chronological metamorphosis of the auricular surface of the

ilium: a new method for the determination of adult skeletal age at death. *American Journal of Physical Anthropology, 68*(1), 15-28.

Lovell, NC. (2016). Bioarchaeology of the Indus Valley Civilization: biological affinities, paleopathology, and chemical analyses. Robbins Schug, G. and Walimbe, S.R. (Eds.), A Companion to South Asia in the Past. Wiley Blackwell, Boston, 169–186.

Mazı, F. (2008). Antik Çağda Düşüncenin Kentsel Mekâna Yansıması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(10).

Meindl, RS. ve Lovejoy, CO. (1985). Ectocranial suture closure: A revised method for the determination of skeletal age at death based on the lateral-anterior sutures. *American Journal of Physical Anthropology, 68*(1), 57-66.

Olivier, G. (1969). *Practical anthropology*. Springfield, Illinois: Charles C Thomas

Ortner, DJ. (2011). Human skeletal paleopathology. *International Journal of Paleopathology, 1*(1), 4-11.

Özbek, M. (1985). Değirmentepe Eski İnsan Topluluklarının Demografik ve Antropolojik Açıdan Analizi. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 1*, 107-130.

Özbek M. ve Erdal YS. 1998. Antandros İnsanlarının Antropolojik Analizi. *20. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*.

Özer, BK., Gültekin, T., Özer, İ., Sağır, M. ve Güleç, E. (2008). Longevity in Ancient Anatolian and Turkish Populations from Neolithic to Present. *Biennial Books of EAA, 5*, 45-58.

Özer, İ., Sağır, M., Satar, Z. ve Güleç, E. (2012). Gümüşlük (Milas) İskeletleri ve Anadolu Klasik-Helenistik Dönem Toplumlarının Sağlık Profili. *DTCF Dergisi, 52*(1).

Robb, J, Bigazzi R., Lazzarini,L., Scarsini,C. and Sonego, F. (2001). Social "Status" and Biological "Status": A Comparison of Grave Goods and Skeletal Indicators From Pontecagnano *American Journal of Physical Anthropology, 115*, 213-222.

Satar, Z, Özer, İ., Sağır, M. ve Güleç, E. (2009). Kendirci Mevkii Kurtarma Kazısı İskeletlerinin Paleoantropolojik Analizi. *24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 79-86.

Shuler, KA. (2011). Life and Death on a Barbadian Sugar Plantation: Historic and Bioarchaeological Views of Infection and Mortality at Newton Plantation. *International Journal of Osteoarchaeology, 21*(1), 66-81.

Tarakcı, SK. ve Selçuk, T. (2012). Batı Liman 1205 Parsel Kurtarma Kazısı 2011. *21. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*. 185-198.

Ubelaker, DH. (1989). *Human Skeletal Remains: Excavation, Analysis, Interpretation*. Washington, DC: Smithsonian Institute Press.

Weiss, KM. ve Wobst, HM. (1973). Demographic Models for Anthropology. *Memoirs of the Society for American Archaeology* (27), i-ix, 1-186.

White, T. ve Folkens, P. (2005). *The human bone manual*: Elsevier Academic Press.

Wood, JW., Milner, GR., Harpending, HC. and Weiss, KM. (1992). The Osteological Paradox: Problems Of Inferring Prehistoric Health From Skeletal Samples. *Current Anthropology, 33*(4), 343-370.

Yağız, K. (2012). *Kuzeybatı Anadolu'da İ.Ö. 1. binde ölü gömme gelenekleri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yıldız, Ö. ve Erdal, YS. (2007). Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği. *23. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*.